

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license • <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

WOJCIECH TREMPAŁA¹*Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Polska*

ORCID 0000-0001-5442-7235

IZABELA KAPSA²*Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Polska*

ORCID 0000-0003-2342-3682

Zgłoszono: 08.08.2024; recenzowano: 09.09.2024; zaakceptowano do druku: 11.10.2024

PERCEPCJA ZAGROŻEŃ DLA BEZPIECZEŃSTWA WŚRÓD MŁODZIEŻY – PRZYKŁAD BYDGOSKICH MATURZYSTÓW 2018-2023

PERCEPTION OF SECURITY THREATS AMONG YOUNG PEOPLE – THE EXAMPLE OF BYDGOSZCZ HIGH SCHOOL GRADUATES 2018-2023

Abstract: The article presents findings from a quantitative empirical study examining how contemporary security threats are perceived by young people. The research involved a sample of 1,252 high school graduates from Bydgoszcz, surveyed during the academic years 2018-2019 and 2022-2023. The similar size of the respondent groups across these periods enabled a robust comparative analysis. The study's cognitive value is underscored by the temporal gap between the surveys, a period marked by significant global threats such as the Covid-19 pandemic, Russia's aggression against Ukraine, and the escalating environmental crisis. The results reveal that the young respondents perceive and prioritize risks that dominate current public discourse. In both surveyed cohorts, war emerged as the foremost security threat. Meanwhile, the awareness of ecological threats increased among the youth, whereas concern about terrorism, initially high, showed a decline.

Key words: youth, security policy, war, global threats, risk society

Streszczenie: W artykule przedstawiono wyniki ilościowych badań empirycznych na temat sposobu percypowania współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa wśród młodzieży. Badania

1 **Wojciech Trempała** – dr; adiunkt w Katedrze Polityki Innowacyjności i Zrównoważonego Rozwoju na Wydziale Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Adres e-mail: tremwoj@ukw.edu.pl.

2 **Izabela Kapsa** – Profesor uczelni, kierowniczką Katedry Systemów Politycznych i Administracyjnych na Wydziale Nauk o Polityce i Administracji UKW. Adres e-mail: izabela.kapsa@ukw.edu.pl.

przeprowadzono na próbie 1252 maturzystów z bydgoskich szkół średnich w latach 2018-2019 i 2022-2023. Zbliżona liczebność grup respondentów biorących udział w badaniu w poszczególnych latach dała możliwość przeprowadzenia analizy porównawczej. Jej wartość poznawcza wynika z faktu, iż czas oddzielający pomiary w obu grupach wiązał się z pojawieniem i nasileniem wielu zagrożeń globalnych (pandemia Covid-19, agresja Rosji na Ukrainę czy nasilanie kryzysu środowiskowego) mogących oddziaływać na społeczeństwo lokalne. Uzyskane rezultaty prowadzą do wniosku, iż badana młodzież dostrzega i wskazuje jako najistotniejsze te ryzyka, które w danym momencie są najsilniej obecne w dyskursie publicznym. W obu badanych grupach za największe zagrożenie dla bezpieczeństwa uznano wojnę. Tymczasem, w świadomości młodzieży znaczenie zagrożeń ekologicznych rosło, podczas gdy początkowo wysoki niepokój dotyczący aktów terroryzmu, malał.

Słowa kluczowe: młodzież, polityka bezpieczeństwa, wojna, zagrożenia globalne, społeczeństwo ryzyka

Wprowadzenie

W niniejszym artykule autorzy prezentują wyniki własnych badań empirycznych, których celem była diagnoza sposobu percypowania współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa wśród wchodzącej w dorosłość młodzieży. Rezultaty te stanowią fragment szerszego – realizowanego od roku 2018 – projektu badawczego pod tytułem: „Bydgoscy maturzyści o sobie i świecie. Kim są? Czego chcą? Jak postrzegają społeczeństwo?”³. Materiał empiryczny zgromadzono na próbie 1252 uczniów ostatnich klas szkół średnich w Bydgoszczy. Zbliżona liczebność grup respondentów biorących udział w badaniu w poszczególnych latach daje możliwość przeprowadzenia wartościowej analizy porównawczej. Tym bardziej zasadnej i interesującej, iż czas oddzielający od siebie obie grupy badanych roczników dostarczył wiele wydarzeń i zjawisk mogących stanowić istotny czynnik zmiany na polu postrzegania rzeczywistości, środowiska bezpieczeństwa, czy w końcu systemów i hierarchii wartości. Mowa tu między innymi o pandemii Covid-19, agresji Rosji na Ukrainę, o wywołanych przez nie migracjach, inflacji i kryzysie energetycznym, nasilających się skutkach kryzysu środowiskowego, a jednocześnie kontrowersjach wokół polityki ekologicznej, czy obaw i nadziei związanych z rozwojem sztucznej

3 Badania realizowane są od 2018 roku przez zespół pracowników naukowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Raporty z wcześniejszych badań zostały opublikowane m.in. w: R. Leppert, I. Kapsa, A. Nowakowska-Kutra, W. Trempała, *Bydgoscy maturzyści. Orientacje życiowe i polityczne a postawy wobec uchodźców oraz migrantów – raport z badań z 2018 roku*, [w:] *Zjawiska migracji i uchodźstwa w kulturze i sztuce XX i XXI wieku*, red. Ł. Jureńczyk, J. Szczutkowska, W. Trempała, P. Wenderlich, Bydgoszcz 2019, s. 145–162; I. Kapsa, W. Trempała, *Environmental Awareness Amongst Youth in Times of Environmental Crisis*, „Athenaeum” 67(3), s. 115-130; W. Trempała, I. Kapsa, *Oferta kulturalna i atrakcyjność Bydgoszczy w opiniach maturzystów – raport z badań*, [w:] *Nowa polityka miejska*, red. A. Kaszukur, A. Laska, Bydgoszcz 2020, s. 205-223.

inteligencji. Tym samym celem artykułu jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: czego najbardziej obawia się badana młodzież? Jednocześnie przyjęto założenie, iż wydarzenia ostatnich lat stanowią bodziec różnicujący porównywane grupy roczników w kontekście postrzegania poszczególnych zagrożeń.

Młodzież w dobie ryzyka i niepewności

Ostatnie dwie dekady to okres dynamicznych wydarzeń i zjawisk, które zdają się urzeczywistniać założenia twórców i zwolenników paradygmatu społeczeństwa ryzyka, zgodnie z którym współczesność to zorganizowana oraz wytworzona przez gatunek ludzki niepewność cechująca się ponadto ograniczoną zdolnością do kontroli rzeczywistości w obliczu wieloaspektowej złożoności procesów generujących poszczególne zagrożenia (zob. Beck 2002, Giddens 2009, Kampka 2020). Zaliczyć do nich można między innymi globalny kryzys ekonomiczny w latach 2008-2009, który doprowadził do ogromnego wzrostu bezrobocia zwłaszcza wśród ludzi młodych (M. Fic i in., s. 103-104), wojnę domową w Syrii (2011) oraz agresję Rosji przeciwko Ukrainie (2014 i 2022), które przypomniały o widmie dehumanizacji, zbrodni wojennych, ludobójstwa, ale i – zwłaszcza w przypadku drugiej z wymienionych – zagrożeniu III wojną światową, a nawet konfliktem jądrowym. Pierwsze dekady XXI wieku to także okres postępującego kryzysu środowiskowego i globalnego zaniepokojenia zmianami klimatu (Trempeła, Panciszko-Szweda 2023, s. 68-85).

Przywołane tu wydarzenia przełożyły się także na nasilenie globalnego kryzysu migracyjnego, z południa na północ i wschodu na zachód, które choćby w obliczu zagrożeń związanych z terroryzmem islamskim, atakami – między innymi – w Nowym Jorku (2001, 2017), Madrycie (2004), Manchesterze (2017), Londynie (2005, 2017), Brukseli (2016), Berlinie (2016), Stambule (2016) Moskwie (2010) Paryżu (2015, 2017) czy Strasburgu (2018) prowadzą do napięć społecznych, strachu i lęku, radykalizacji postaw oraz uprzedzeń. Stają się one orężem mobilizacji nowych, populistycznych ruchów społecznych, ale i aktów przemocy wymierzonych w zwolenników wielokulturowości, otwartości na innych – jak miało to miejsce chociażby w przypadku zamachów Andersa Breivika w Oslo i na wyspie Utoya w roku 2011. Do wzrostu popularności idei i ruchów populistycznych, globalnej erozji demokracji (Sommer, 2020) przyczyniła się także pandemia Covid-19 (2020-2023). Wywołała ona zwłaszcza wiele negatywnych konsekwencji w obszarze zdrowia społecznego (kondycji fizycznej i psychicznej), relacji rodzinnych, gospodarki, zaś polityka jej zwalczania – oparta o długotrwałe lockdowny i restrykcyjne przepisy związane z wymogiem utrzymywania dystansu społecznego – powodowała wiele napięć społecznych oraz prowadziła do spadku zaufania wśród części obywateli do państwa, społecznych autorytetów i ekspertów, którzy te działania rekomendowali lub potwierdzali ich słuszność. Należy w tym miejscu dodać, że w ostatnich latach

wiele nadziei, lecz również wątpliwości i pytań o scenariusze dotyczące przyszłości budzi szybki rozwój sztucznej inteligencji.

Jak jawi się na tle tak zarysowanej rzeczywistości kondycja młodzieży? Witold Wrzesień (2016, s. 233-237) wskazuje, że życie młodych zdeterminowane jest obecnie nadmiarem silnych bodźców w zdominowanym przez telefony komórkowe, komputery i internet świecie: „W sytuacji permanentnego informacyjnego przeciążenia mózg, nie mogąc przeanalizować bombardujących go informacji, przechodzi w tryb awaryjny. Modyfikacji ulega funkcjonowanie kory przedczołowej – spada złożoność analiz, poziom empatii, tolerancyjność” (Wrzesień 2016, s. 235). Agnieszka Pazderska (2024, s. 97) podkreśla z kolei, iż rozwój technologii cyfrowych i przeładowanie informacyjne wiąże się nie tylko z zagrożeniami o charakterze fizycznym czy psychologicznym, lecz może prowadzić także do zaniku umiejętności właściwego gromadzenia i przetwarzania informacji. W efekcie może to powodować wśród młodzieży wzrost podatności na manipulacje. Pazderska nadmienia ponadto, iż młodzież to grupa wciąż przejawiająca stosunkowo niski poziom partycypacji politycznej, nierzadko cechująca się brakiem zaufania do instytucji demokratycznych i sceptycyzmem wobec polityków (Pazderska 2024, s. 83).

Zakorzenie w świecie relacji wirtualnych wśród młodzieży zostało wzmocnione przez doświadczenie pandemii. To okres, który wywarł niebagatelny wpływ na kondycję psychiczną młodych osób. Wystarczy jedynie wspomnieć, iż w porównaniu do roku 2020 w roku 2021 o ponad 70% wzrosła liczba prób samobójczych wśród młodzieży. Przyczyny tego stanu rzeczy charakteryzuje Halszka Witkowska, która zaznacza, że doświadczenie pandemii i lockdownów wzmocniło problemy już wcześniej obecne w życiu młodych, jak np. przemoc domowa czy obojętność rodziców (Falaciński, Witkowska 2022, s. 187-188.). Z kolei wyniki badań przeprowadzonych przez Zofię Bieńkowską, Piotra Drygasa i Przemysława Sadurę (2021, s. 57) wskazują, iż doświadczenia związane z pandemią obniżyły gotowość młodzieży do akceptacji ograniczeń – zwłaszcza w zakresie mobilności czy konsumpcji.

Co ważne, przywołany powyżej wniosek zespołu rodzimych badaczy odnosił się do potencjalnych limitów, które powinny zostać zastosowane w kontekście przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych. Problemu, który młodzież – zarówno na świecie, jak i w Polsce coraz wyraźniej dostrzega – budzi ich strach oraz przekonania, że przyszłość jawi się jako przerażająca (zob. Dunne, Bijwaard 2021; Hickman i in. 2021; Galway, Field 2023). Młodzi przyjmują przy tym różne strategie radzenia sobie ze świadomością kryzysu klimatycznego. Od aktywizmu i aktów obywatelskiego nieposłuszeństwa (Młodzieżowy Strajk Szkolny, blokowanie ulic, akty wandalizmu w instytucjach kultury), poprzez pracę w procesie terapeutycznym (Gulla i in. 2020, s. 85), po wyparcie problemu w formie poszukiwania racjonalnych argumentów na rzecz negocjowania skali problemu (Horton, 2024) lub przerzucanie problemu na innych (problem zmian klimatu dotyczy innych miejsc „gdzieś na świecie”, zwierząt, osób starszych), zgodnie ze wskazaną przez Bieńkowską, Drygasa i Sadurę (2021, s. 40) zasadą „nie nasza wina, nie nasz problem”.

Dystopijnym narracjom młodzieży na temat katastrofy klimatycznej towarzyszy także wizja wiary w realizację bardzo przyziemnych aspiracji życiowych, takich jak samorealizacja, realizowanie pasji, przygoda, podróżowanie czy *work-life balance* (raporty Deloitte 2023; Business Today 2023; SW Research 2023). Tymczasem zgodnie z wynikami zaprezentowanymi w raporcie CBOS (2021) pod tytułem „Młodzież 2021”, wśród głównych aspiracji i celów życiowych młodzi Polacy najczęściej wymieniali miłość i przyjaźń (57%), ciekawą i zgodną z zainteresowaniami pracę (38%), osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej (35%), zrobienie kariery oraz zdobycie majątku czy osiągnięcie wysokiego statusu materialnego (35%). Pozycje te zajmowały wysokie miejsca w rankingach we wszystkich edycjach badań przeprowadzonych w XXI wieku (CBOS 2021, s. 65). W roku 2021 odnotowano natomiast znaczący spadek udziału „udanego życia rodzinnego, dzieci” (z 48% w roku 2013, 42% w roku 2018 do 33% w roku 2021) wśród priorytetów życiowych badanej młodzieży (CBOS 2021, s. 64-65). Z kolei według Centrum Badań Młodzieży Uniwersytetu KEN w Krakowie wśród maturzystów 2024 roku to szczęśliwe życie rodzinne (59%), znalezienie dobrej pracy (57%) oraz rozwijanie zdolności i zainteresowań (48%) znalazły się w pierwszej trójce głównych celów życiowych. Jednocześnie badani boją się samotności i biedy, życiowej porażki, niepowodzeń i złych wyborów edukacyjnych, a także wojny. Wojnie w Ukrainie towarzyszy niska przychylność badanych wobec narodu ukraińskiego i uchodźców pochodzących z tego kraju. Tylko co piąty maturzysta zadeklarował w razie potrzeby gotowość wstąpienia do armii i walki przeciwko najeźdźcom. Badani respondenci wśród najbardziej cenionych wartości najczęściej wskazywali na rodzinę, wolność słowa, przyjaźniół, narodowość i język ojczysty (Długosz 2024).

Problemy i metody badawcze

Celem prezentowanych w niniejszym artykule analiz jest odpowiedź na pytanie o to, jak kształtuje się percepcja zagrożeń bezpieczeństwa w świadomości młodzieży. Wokół tak sformułowanego, głównego pytania badawczego, autorzy postawili szereg następujących pytań uszczegółowiających:

- Co, zdaniem badanych respondentów, stanowi największe zagrożenie dla bezpieczeństwa we współczesnym świecie?
- Czy dostrzec można zmiany w zakresie świadomości zagrożeń i sposobach ich hierarchizowania przez młodzież w latach 2018-2023? A jeśli tak, to w jakim zakresie? Jakie czynniki przyczyniły się do zaobserwowanych zmian?
- Czy prezentowana przez osoby badane świadomość zagrożeń dla bezpieczeństwa odzwierciedla się w ich deklarowanych priorytetach życiowych, postawach wobec innych osób czy bieżących dylematów społecznych? A jeśli tak, to w jaki sposób?

Jednocześnie autorzy przyjęli założenie, że w ostatnich latach miało miejsce wiele wydarzeń i zjawisk – jak chociażby pandemia Covid-19 czy wojna na Ukrainie,

które miały potencjał sytuacji pokoleniowych, tj. kluczowych dla kształtowania się tożsamości współczesnej młodzieży. Stąd przypuszczenie, że w wyborach respondentów należy spodziewać się różnic w hierarchii zagrożeń pomiędzy latami 2018-2019 a 2022-2023 – zwłaszcza w zakresie zagrożeń epidemicznych i związanych z epidemią (jak wprowadzenie restrykcji) czy militarnych.

Dobór próby osób badanych miał charakter celowy. Jak wspomniano już we wprowadzeniu, w badaniu udział wzięło łącznie 1252 uczniów, z czego 654 w latach 2018-2019, a 598 w latach 2022-2023. Ze względu na płeć w grupie osób badanych było 581 (47%) kobiet, 643 (51%) mężczyzn oraz 25 osób niebinarnych (3 osoby nie podały informacji o płci). 757 (61%) osób uczyło się z liceum ogólnokształcącym, zaś 488 (39%) w technikum. Ze względu na profil kształcenia, najwięcej osób reprezentowało profil ścisły (60%), następnie humanistyczny (19%), przyrodniczy (13%) i inny (7%). Charakterystykę próby badawczej zawiera tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka próby badawczej

	2018-2019		2022-2023	
	N	%	N	%
Płeć				
Kobieta	285	23	296	24
Mężczyzna	365	29	278	22
Niebinarna	1	0	24	2
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	375	30	382	31
Technikum	274	22	214	17
Profil kształcenia				
Humanistyczny	117	10	113	9
Ścisły	486	40	286	20
Przyrodniczy	16	1	147	12
Inny	0	0	88	7

Źródło: Opracowanie własne.

Materiał empiryczny zgromadzono metodą sondażu diagnostycznego przy użyciu przygotowanego przez autorów – i zaopiniowanego pozytywnie przez ekspertów z Miejskiego Ośrodka Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy – kwestionariusza ankiety⁴. Ponieważ służył on szerszej diagnozie przekonań maturzystów, zawiera skale i pytania dotyczące takich zagadnień, jak m.in. preferencje i partycypacja

⁴ W latach 2018-2019 materiał empiryczny gromadzony był w sposób tradycyjny w formie papierowej. Z kolei w latach 2022-2023 badanie przeprowadzono w formie online. Link do

polityczna, świadomość ekologiczna, dystans społeczny wobec wybranych grup wyznaniowych i mniejszości czy cenione w życiu wartości. W porównaniu do kwestionariusza z lat 2018-2019, jego obecna wersja wykorzystana w latach 2022-2023 jest krótsza. Autorzy zredukowali listę mierzonych zagadnień o te, na które badana młodzież odpowiadała niechętnie lub o te, które w efekcie analiz okazały się obniżać poziom rzetelności i trafności kwestionariusza. Niemniej pomiaru percepcji zagrożeń – w obu porównywanych grupach respondentów – dokonano jednakowo poprzez prośbę skierowaną do respondentów o wskazanie maksymalnie trzech największych współcześnie zagrożeń dla bezpieczeństwa na świecie i uszeregowanie ich według subiektywnego uznania od najważniejszego do najmniej ważnego. Pytanie miało charakter otwarty, zaś kwestionariusz nie zawierał instrukcji wskazujących na to, jakiego poziomu zagrożeń bezpieczeństwa mają dotyczyć wskazania respondentów. Do ich swobodnej decyzji należało to, czy ich odpowiedzi będą odnosiły się do wymiaru indywidualnego, narodowego czy globalnego.

Percepcja zagrożeń dla bezpieczeństwa

W przypadku obu porównywanych prób osób badanych – biorąc pod uwagę łączną liczbę wskazań – pierwsze miejsce na liście największych zagrożeń związanych z bezpieczeństwem zajęła wojna (Tabela 2).

Tabela 2. Pięć najczęściej wskazywanych przez respondentów współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa – łączna liczba wskazań w dwóch grupach

Lata 2018/2019	Lata 2022/2023
Wojna: 225	Wojna: 302
Terroryzm: 203	Zagrożenia ekologiczne: 262
Zagrożenia ekologiczne: 184	Rosja: 78
Uchodźcy i migracje: 69	Radykalizm i fanatyzm: 77
Radykalizm i fanatyzm: 59	Choroby i epidemie: 69

Źródło: badania własne.

Nie zaskakuje fakt, że wojna znalazła się na pierwszym miejscu listy zagrożeń wskazywanych wśród badanych w latach 2022-2023. W Ukrainie trwała już wówczas inwazja rosyjskiej armii na pełną skalę. Okres gromadzenia danych empirycznych przypadł tu na okres rozwoju intensywnej debaty na temat możliwych scenariuszy eskalacji tego konfliktu, udziału w nim państw NATO, możliwego rozszerzenia agresji Rosji zwłaszcza na Polskę i kraje bałtyckie. W grupie tej obawy

kwestionariusza był dystrybuowany do dyrektorów i nauczycieli przy wsparciu Miejskiego Ośrodka Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy.

przed wybuchem wojny uzyskały procentowo najwyższy udział także wśród zagrożeń uszeregowanych na pierwszym miejscu (Tabela 3). Wysokie pozycje tych odpowiedzi na liście Zagrożeń I wyboru w omawianej edycji badań pozwalają zdefiniować wojnę w Ukrainie i agresywną postawę Rosji jako najbardziej prawdopodobne źródło obaw związanych z bezpieczeństwem w tej grupie ankietowanych. Podobne odczucia przejawiane są zresztą przez młodych z różnych krajów w Europie. Warto w tym miejscu przywołać wyniki sondażu zaprezentowane przez autorów raportu *Builders of Progress: Europe's NextGen „The War in Ukraine Through the Eyes of Youth”* (Dressler, Howard 2022). Badania te przeprowadzono w roku 2022 na próbie 7 367 młodych osób od 16 do 38 roku życia z siedmiu europejskich krajów – w tym z Polski. Uzyskane rezultaty wskazują (Dressler, Howard 2022, s. 6-7), że 58% badanych silnie obawia się, że w ciągu kolejnych pięciu lat wojna rozprzestrzeni się w całej Europie (najsilniej młodzież z Wielkiej Brytanii: 70% i Francji: 59%, Polacy: 54%), a 55% jest silnie zaniepokojona ryzykiem wybuchu wojny we własnym kraju (najsilniej młodzież z Wielkiej Brytanii: 60% i Polski: 59%).

Tabela 3. Najczęściej wskazywane przez respondentów współczesne zagrożenia według kolejności wyboru w obu grupach – rozkład procentowy odpowiedzi

Lata 2018/2019			Lata 2022/2023		
Zagrożenia I wyboru	Zagrożenia II wyboru	Zagrożenia III wyboru	Zagrożenia I wyboru	Zagrożenia II wyboru	Zagrożenia III wyboru
Terroryzm 24,5%	Zagrożenia ekologiczne 15,8%	Zagrożenia ekologiczne 16,55%	Wojna 36,44%	Zagrożenia ekologiczne 23,3%	Zagrożenia ekologiczne 17,41%
Wojna 21,9%	Wojna 13,6%	Wojna 9,39%	Zagrożenia ekologiczne 11,13%	Wojna 12,91%	Choroby i epidemie 7,31%
Zagrożenia ekologiczne 6,22%	Terroryzm 11,56%	Radykalizm i fanatyzm 4,92%	Rosja 8,43%	Choroby i epidemie 6,06%	Wojna 6,88%
Uchodźcy i migracje 6,03%	Choroby i epidemie 5,07%	Choroby i epidemie 4,7%	Putin 5,02%	Rząd i władza 5,67%	Radykalizm i fanatyzm 6,23%
Rosja 3,8%	Radykalizm i fanatyzm 4,46%	Uchodźcy i migracje 4,25%	Człowiek 5,02%	Rosja 4,5%	Głód i ubóstwo 4,51%

Źródło: badania własne.

Nieco trudniej zidentyfikować przyczyny wysokiego miejsca jakie zajęły obawy związane z wybuchem wojny w grupie z lat 2018-2019. Warto jednak w tym miejscu wspomnieć, że temat bezpieczeństwa militarnego Polski jest silniej akcentowany w dyskursie publicznym od samego początku agresji zbrojnej Rosji na Ukrainę

w roku 2014⁵, a polityka bezpieczeństwa militarnego stanowiła jeden z kluczowych elementów programowych rządu Zjednoczonej Prawicy od 2015 roku. Co ciekawe, osoby badane wskazywały zagadnienia związane z bezpieczeństwem w kategoriach zagrożeń, natomiast już nie dostrzegały ich w katalogu wartości. Mimo iż w edycjach 2022-2023 wskazań tego typu jest więcej, to i tak pojawiały się one bardzo rzadko⁶: bezpieczeństwo (2018-2019: 9 wskazań; 2022-2023: 18), pokój (2018-2019: 0; 2022-2023: 2) czy ojczyzna (2018-2019: 3; 2022-2023: 21). Katalog głównych wartości wskazywanych przez osoby badane zawiera Tabela 4.

Tabela 4. Co najsilniej cenią w życiu respondenci. Pierwsze trzy miejsca w obu analizowanych grupach

Lata 2018/2019	Lata 2022/2023
Rodzina i bliscy: 484	Rodzina i bliscy: 279
Pieniądze i praca: 234	Zdrowie: 173
Przyjaźń: 170	Pieniądze i praca: 166

Źródło: badania własne

W latach 2018-2019 wysokie, bo drugie miejsce na łącznej liście wskazań, a pierwsze wśród zagrożeń szeregowanych w hierarchii – na pierwszym miejscu zajął terroryzm. Należy w tym miejscu pamiętać, iż szczególnie w latach 2015-2017 doszło do głośnych medialnie ataków Państwa Islamskiego w stolicach i metropoliach Europy. W Paryżu w 2015 roku dżihadyści zaatakowali redakcję tygodnika *Charlie Hebdo* czy m.in. teatr Bataclan, w czasie koncertu amerykańskiej grupy rockowej *Eagles of Death Metal*. Podczas tego drugiego ataku w paryskiej stolicy zginęło 130 osób, a ok. 300 zostało rannych (Rzeczpospolita 2024). W 2017 roku po koncercie światowej gwiazdy muzyki pop Ariany Grande w Manchesterze terrorysta zdetonował ładunki wybuchowe przed halą zabijając 22 osoby a setki raniąc (Skarżyński 2023). W samej Unii Europejskiej w latach 2015-2019 (dane Europol za: Radą Unii Europejskiej 2022; Wydział Prewencji Zagrożeń CAT ABW 2023) miało miejsce 806 zamachów terrorystycznych (2015: 211 zamachów; 2016:142; 2017: 205; 2018: 129; 2019: 119), zaś w kolejnych latach liczba ta znacząco zmalała (2020: 57; 2021: 15; 2022:16). Zmalała też liczba osób wskazujących na terroryzm jako jedno z najważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa. W latach 2018-2019 były to 203 wskazania,

5 W badaniach przeprowadzonych w roku 2015 przez Wojciecha Trempałę, Agnieszkę Pazderską i Martynę Rajek (2016, s. 374-376) blisko 78% uczniów bydgoskich szkół średnich i studentów wskazało na wojnę jako największe zagrożenie dla bezpieczeństwa. Ankietowani w badaniu tym dysponowali 16 propozycjami zagrożeń do wyboru.

6 Wartości bydgoskich maturzystów autorzy mierzyli między innymi przez zawarte w kwestionariuszu pytanie o to, co jest dla nich w życiu najważniejsze. Pytanie miało charakter otwarty. Zadaniem respondentów było udzielenie maksymalnie 3 odpowiedzi oraz uszeregowanie ich według własnego uznania od najważniejszej do najmniej ważnej.

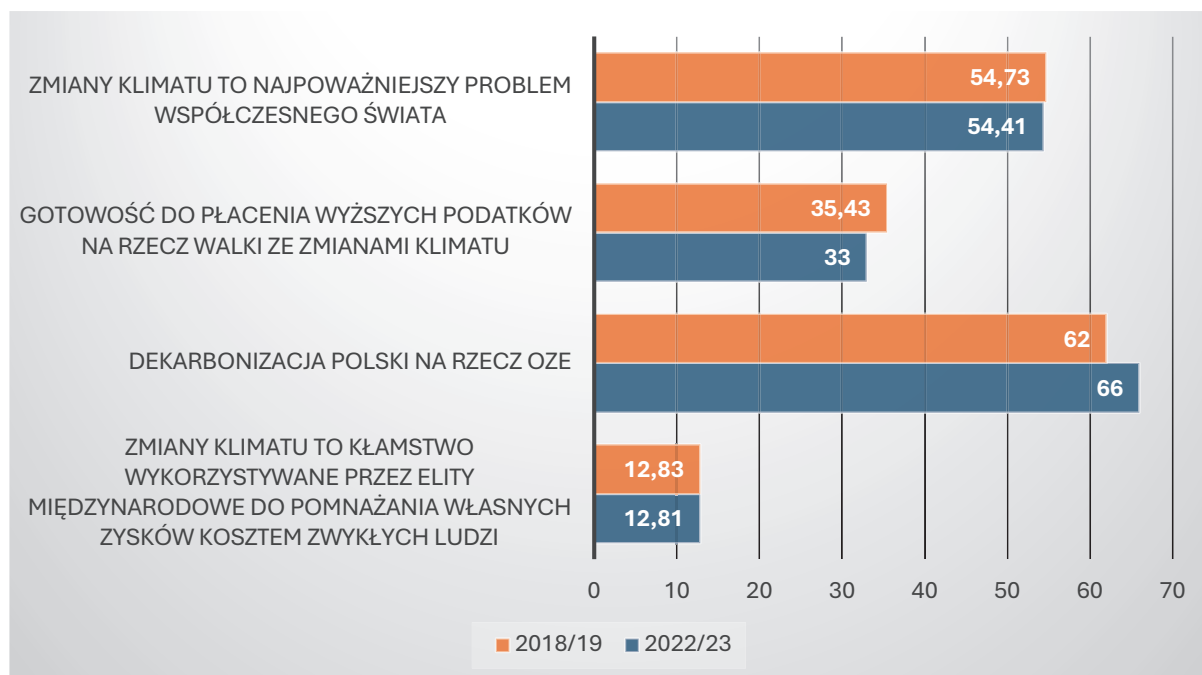
zaś w latach 2022-2023 raptem 36 wskazań i tylko 1,25% respondentów uszeregowało terroryzm na pierwszym miejscu w hierarchii zagrożeń. Dla porównania w latach 2018-2019 było to 24,5% (Tabela 3).

Z problemem terroryzmu powiązane jest także inne zagrożenie, które znalazło się w pierwszej piątce zagrożeń w latach 2018-2019. Mowa tu o uchodźcach i migrantach. Głośnym aktem terroru towarzyszył osiągający swą kulminację w latach 2015-2016 kryzys migracyjny i spór wewnątrz Unii Europejskiej dotyczący polityki migracyjnej. Polska wraz ze Słowacją, Czechami i Węgrami sprzeciwiała się unijnej propozycji mechanizmu relokacji uchodźców (Potyrała 2016, s. 302-306). Rządzący za argumenty uzasadniające taką decyzję uznali z jednej strony fakt, iż Polska już po roku 2014 przyjęła dużą liczbę migrantów z Ukrainy, z drugiej zaś ryzyko związane z rozprzestrzenianiem się po Polsce i Europie terroryzmu islamskiego. Przekaz ten był wzmacniany przez środki masowego przekazu. Artur Lipiński (2013, s. 22) pisał nawet o występującej w mediach tendencji do prezentowania negatywnych obrazów migrantów i ich integracji. Niezależnie jednak od tego, mające w omawianym okresie miejsce, wspomniane powyżej, akty dżihadystycznego terroru dodatkowo ten przekaz uwiarygodniały w oczach opinii publicznej, w tym młodych badanych, którzy niejednokrotnie utożsamiają migrantów z terroryzmem islamskim (Hall, Mikulska-Jolles 2016, s. 14-22). Dotyczy to grupy badanej w latach 2018-2019, gdyż w przypadku grupy 2022-2023 problem zagrożeń płynących ze strony uchodźców jest według uzyskanych deklaracji marginalny (5 wskazań). Z jednej strony pomiary w drugiej grupie przypadły już na okres kryzysu migracyjnego na granicy z Białorusią, z drugiej strony jednak, na okres otwartości i niesienia pomocy milionom uchodźców z Ukrainy.

W obu grupach utrzymuje się duża doza niechęci wobec muzułmanów. W każdej z nich prawie 1/3 respondentów zgodziła się z obecnym w kwestionariuszu stwierdzeniem, że nie życzy sobie żadnych relacji z wyznawcami islamu (2018-2019 – 30,33%; 2022-2023 – 30,39%). Obie biorące udział w badaniu grupy za istotne zagrożenie uznały także radykalizm i fanatyzm (2018-2019 – 59 wskazań; 2022-2023 – 77 wskazań). Kategoria ta łączy w sobie fanatyzm religijny, ale i skrajne ideologie czy tendencje totalitarne we współczesnym świecie.

Wysokie miejsce w hierarchii zagrożeń badanych maturzystów, zarówno w edycjach 2018-2019, jak i 2022-2023, zajmują zagrożenia ekologiczne. Widać pewną tendencję wzrostową w omawianym zakresie, jak i fakt, iż najsilniejszą pozycję wśród wymienianych przez respondentów zagrożeń ekologicznych zajmuje kwestia zmian klimatycznych. Potwierdzają to także odpowiedzi na inne pytania zamieszczone w kwestionariuszu. W obu porównywanych grupach blisko 55% zgadza się ze stwierdzeniem, że zmiany klimatu to najpoważniejszy problem na świecie, zaś niemal 2/3, że Polskę należy zdekarbonizować na rzecz odnawialnych źródeł energii, a 1/3 jest gotowa płacić wyższe podatki na poczet walki z kryzysem klimatycznym. Jednocześnie na bardzo niskim poziomie ok. 13% kształtuje się liczba respondentów, która uważa, że zmiany klimatu to spisek elit międzynarodowych służący do

pomnażania własnych zysków kosztem zwykłych ludzi (Wykres 1). Środowisko czy przyroda nie są jednak najwyżej cenionym dobrem w deklaracjach ankietowanych. W odpowiedzi na pytanie: co jest dla respondentów najważniejsze w życiu – na wartości ekologiczne wskazało jedynie 6 z nich (2018-2019: 2 osoby – 1 wskazała wodę a 1 piękno świata i przyrody; 2022-2023: 4 osoby – 3 wskazały na zwierzęta, 1 na przyrodę). Warto jednak w tym miejscu zaznaczyć, że najwyżej w omawianym rankingu znalazła się rodzina i bliscy, a wysokie miejsca zajmowała wartość zdrowia. Jak wynika z badań nad świadomością ekologiczną Polaków to właśnie troska o zdrowie własne i przyszłych pokoleń stanowi jedną z głównych motywacji do ochrony środowiska (Trempała, Panciszko-Szweda 2023, s. 111).

Wykres 1. Poziom zgodności respondentów z treścią stwierdzeń dotyczących zmian klimatu – wyrażona w procentach suma odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam”

Źródło: badania własne.

Niezwykle interesujące dla autorów było pytanie o to, w jaki sposób na hierarchię zagrożeń wśród młodych osób mogła wpłynąć pandemia Covid-19. I rzeczywiście w latach 2022-2023 widać większą liczbę wskazań związanych z chorobami i ryzykiem wybuchu epidemii (2018-2019: 49 wskazań; 2022-2023: 69 wskazań) niż miało to miejsce w przypadku lat 2018-2019. Młodsze roczniki wyżej oceniły także wartość zdrowia – w rankingu tego co jest dla nich najważniejsze – niż miało to miejsce w przypadku ich kolegów oraz koleżanek, którzy maturę zdawali przed wybuchem pandemii (2018-2019: 5 miejsce; 2022-2023: 2 miejsce). Nie są to jednak różnice na tyle duże, aby móc sformułować wniosek, iż pandemia bezpośrednio zdominowała sposób definiowania zagrożeń we współczesnym świecie lękiem przed kolejnymi

tego typu zdarzeniami. W badanych grupach nie widać także obaw związanych z rozwojem sztucznej inteligencji (2018-2019: 1 wskazanie; 2022-2023: 9 wskazań) czy dezinformacji.

Konkluzje

Przedstawione w niniejszym artykule wyniki wskazują, iż w ostatnich latach percepcja zagrożeń wśród badanych maturzystów jest stosunkowo stabilna i determinowana bieżącymi wydarzeniami oraz debatą publiczną w obszarze bezpieczeństwa. Wśród największych zagrożeń obie grupy roczników wskazały na wojnę. Obawy z nią związane rosły jednak w rocznikach 2022-2023, co – jak wskazują dodatkowe wskazania respondentów – jest bezpośrednio związane z rozpoczętą w lutym 2022 roku pełnoskalową agresją Rosji na Ukrainę. Rośnie także świadomość zagrożeń związanych z kryzysem środowiska przyrodniczego – zwłaszcza w kontekście zmian klimatu i związanych z nimi społecznych skutków. W porównaniu do lat 2018-2019, wśród badanych w latach 2022-2023 spadło zaniepokojenie terroryzmem, a także deklarowany strach przed uchodźcami i migrantami. Nie przełożyło się to jednak na spadek niechęci wobec wyznawców islamu. W obu grupach wysokie miejsce w hierarchii zajęło także zagrożenie radykalizmem i fanatyzmem. W latach 2022-2023 widać nieco większą liczbę wskazań związanych z chorobami i ryzykiem wybuchu epidemii, zaś wyższe miejsce w hierarchii najbardziej cenionych rzeczy w życiu zajęła wartość zdrowia. Niemniej zagrożenia zdrowotne związane z pandemią Covid-19 nie zdominowały myślenia badanej młodzieży o bezpieczeństwie we współczesnym świecie. Pomimo wchodzenia w dorosłość w niepewnej i nieprzewidywalnej rzeczywistości biorący udział w badaniu młodzi – oprócz wspomnianego już zdrowia – najsilniej cenią rodzinę i bliskie relacje oparte o przyjaźń i miłość, a także posiadanie dobrej pracy i pieniędzy.

Bibliografia

- 2023 *Gen Z and Millennial Survey. Waves of change: acknowledging progress, confronting setbacks*, Raport Deloitte dostępny pod adresem: https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/articles/global175807_global-millennial---gen-z-survey/Deloitte_Global_2023_Gen_Z_Millennial_survey.pdf (dostęp 24.07.2024 r.).
- Alarm we Francji po zamachu pod Moskwą*. Internetowe wydanie „Rzeczpospolitej” pod adresem: <https://www.rp.pl/polityka/art40054531-alarm-we-francji-po-zamachu-pod-moskwa> (dostęp 4.08.2024 r.).
- American Express Travel's 2023 Global Travel Trends*. Raport dostępny na: <https://www.businessinsider.com/my/2023/03/24/84-of-gen-z-millennials-would-rather-take-a-dream-vacation-than-purchase-luxury-items/>, (dostęp 24.07.2024 r.).
- Badanie „Marzenia i plany młodych Polek i Polaków” wykonane przez SW Research na zlecenie XTB na reprezentatywnej próbie 1168 osób we wrześniu 2023 r.*, dostępny na:

- <https://swresearch.pl/news/podroze-i-rozwijanie-swoich-pasji-o-tym-marza-mlodzi-polacy>, (dostęp 24.07.2024 r.).
- Beck U. (2002). *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Bieńkowska Z., Drygas P., Sadura P. (2021). *Nie nasza wina, nie nasz problem. Katastrofa klimatyczna w oczach Polek i Polaków*. Warszawa: Fundacja im. Heinricha Bölla.
- Długosz P. (2024). *Młodzież w epoce kryzysów*, Mini raport Centrum Badań Młodzieży Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, dostępny na: <https://cbm.uken.krakow.pl/publikacje/>, (dostęp 24.07.2024 r.).
- Dressler M., Howard C. (2022). *Builders of Progress: Europe's NextGen „The War in Ukraine Through the Eyes of Youth”*. Raport dostępny na: <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2022/05/Builders-of-Progress-The-war-in-Ukraine-through-the-eyes-of-youth.pdf> (otwarty 3.10.2024 r.).
- Dunne A., Bijwaard D. (2021), *Co młodzież mówi o zmianach klimatu. Wyniki sondażu*, Kraków. Raport dostępny na: https://www.ekonsument.pl/materialy/publ_688_co_mlodziez_mowi_o_zmianach_klimatu.pdf, (dostęp 2.10.2024)
- Europol TE-SAT 2023 – podsumowanie zagrożeń terrorystycznych i ekstremistycznych w roku 2022. Raport dostępny na: <https://tpcoe.gov.pl/cpt/aktualnosci/2432,Europol-TE-SAT-2023-podsumowanie-zagrozen-terrorystycznych-i-ekstremistycznych-w.html>, (dostęp 4.08.2024 r.).
- Falaciński S., Witkowska H. (2022). *Życie mimo wszystko. Rozmowy o samobójstwie*. Warszawa: Prószyński i Spółka.
- Fic M., Fic D., Malinowski M. (2016). *Skutki kryzysu 2008-2009 dla rynku pracy w wybranych krajach Unii Europejskiej*, „Studia i Prace WNEiZ”, 44 (1), s. 95-105.
- Giddens A. (2009). *Ryzyko, zaufanie, refleksywność*. W: *Modernizacja refleksyjna. Polityka, tradycja i estetyka w porządku społecznym nowoczesności*. Beck U., Giddens A., Lash S. Warszawa: Wydawnictwo PWN, s. 235-254.
- Gulla B., Tucholska K., Ziernicka-Wojtaszek A. (2020). *Psychologia kryzysu klimatycznego*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Hall D., Mikulska-Jolles A. (2016). *Uprzedzenia, strach czy niewiedza? Młodzi Polacy o powodach niechęci do przyjmowania uchodźców*. Warszawa: Stowarzyszenie Interwencji Prawnej.
- Hickman C., Marks E., Pihkala P., Clayton S., Lewandowski E., Mayall E.E., Wray B., Mellor C., Van Susteren L. (2021). *Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey*, „Lancet Planet Health”, Nr 5 (12), s. 863-873.
- Horton H., *Third of UK teenagers believe climate change exaggerated, report shows*, dostępny na: <https://www.theguardian.com/environment/2024/jan/16/third-of-uk-teenagers-believe-climate-change-exaggerated-report-shows> (dostęp 24.07.2024 r.).
- Kampka F. (2020). *Strach przed gwałtowną zmianą w społeczeństwie ryzyka*. „Rocznik Lubuski”, 46(2), s. 181-193.
- Kapsa I., Trempała W. (2020). *Environmental Awareness Amongst Youth in Times of Environmental Crisis*. „Athenaeum”, 67(3), s. 115-130.
- Leppert R., Kapsa I., Nowakowska-Kutra A., Trempała W. (2019). *Bydgoscy maturzyści. Orientacje życiowe i polityczne a postawy wobec uchodźców oraz migrantów – raport*

- z badań z 2018 roku. W: Jureńczyk Ł., Szczutkowska J., Trempała W., Wenderlich P. (red.). *Zjawiska migracji i uchodźstwa w kulturze i sztuce XX i XXI wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW, s. 145-162.
- Lipiński A. (2016). *Media a reprezentacja oraz integracja imigrantów*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Pazderska A. (2024). *Aktywność polityczna młodych dorosłych w internecie*. Bydgoszcz: UKW.
- Potyrała A. (2016). *Pozamilitarne aspekty bezpieczeństwa międzynarodowego. Kryzys migracyjny 2015-2016*. „Przegląd Strategiczny”, nr 9, s. 295-313.
- Raport z badań ilościowych zrealizowanych przez fundację CBOS pod tytułem *Młodzież 2021*, dostępny na: https://kcpu.gov.pl/wp-content/uploads/2023/01/Mlodziez-2021-raport_uzupelniony.pdf (dostęp 24.07.2024 r.).
- Skarżyński S., *Raport: Brytyjski kontrwywiad MI5 mógł zapobiec atakowi na koncercie Ariany Grande, w którym zginęły 22 osoby*. Dostępny na: <https://wyborcza.pl/7,75399,29524937,raport-brytyjski-kontrwywiad-mi5-mogl-zapobiec-atakowi-na-koncercie.html>, (dostęp 4.08.2024 r.).
- Sommer M., *Zawirusowana demokracja. Od początku pandemii pogorszyła się sytuacja z przestrzeganiem praw człowieka*. Dostępny na: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1492899,koronawirus-pandemia-demokracja-panstwa-prawa-czlowieka-proces-wyborczy.html> (dostęp 24.07.2024).
- Terroryzm w UE: fakty i liczby*. Raport dostępny na: <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/terrorism-eu-facts-figures/> (dostęp 4.08.2024 r.).
- Trempała W., Kapsa I. (2020). *Oferta kulturalna i atrakcyjność Bydgoszczy w opiniach maturzystów – raport z badań*. W: Kaszkur A., Laska A. (red.). *Nowa polityka miejska*. Bydgoszcz: UKW, s. 205-223.
- Trempała W., Pazderska A., Rajek M. (2016). *Młodzi dorośli wobec współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa – refleksje empiryczne*. W: Pierzchalski F., Golinowski J. (red.). *Socjotechnika lęku w polityce*. Bydgoszcz: UKW, s. 353-388.
- Trempała W., Panciszko-Szweda B. (2023). *Wokół świadomości ekologicznej – definicje, uwarunkowania kulturowo-polityczne, wybrane koncepcje normatywne*. Bydgoszcz: UKW.
- Wrzesień W. (2016). *Kilka uwag o pokoleniowej sytuacji współczesnej polskiej młodzieży*. „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny”, Rok LXXVIII (1), s. 229-241.